

Stanisław Domoradzki

ORCID [0000-0002-6511-0812](https://orcid.org/0000-0002-6511-0812)

Kolegium Nauk Humanistycznych

Uniwersytet Rzeszowski

domoradz@ur.edu.pl

Andrzej Pelczar (1937–2010).
„Człowiek prawy, o wyjątkowych zasadach
moralnych”. *Sesja wspomnieniowa online*
(2 czerwca 2020 r., godz. 17.00–20.00).

Abstrakt

W artykule przedstawiamy sprawozdanie z *Sesji wspomnieniowej pamięci prof. Andrzeja Pelczara (1937–2010)*, zorganizowanej online 2 czerwca 2020 przez Zarząd Oddziału Krakowskiego Polskiego Towarzystwa Matematycznego.

Przybliżamy sylwetkę A. Pelczara (1937–2010) i niektóre z Jego osiągnięć wspomnianych podczas tej Sesji. Przywołujemy także fragmenty wypowiedzi uczestników Sesji na temat A. Pelczara.

Słowa kluczowe: *Andrzej Pelczar uczoney, nauczyciel, mistrz, matematyka w Krakowie.*

INFORMACJA O PUBLIKACJI		e-ISSN 2543-702X ISSN 2451-3202		 BRYLANTOWY MODEL OTWARTEGO DOSTĘPU
CYTOWANIE Domoradzki, Stanisław 2020: Andrzej Pelczar (1937–2010). „Człowiek prawy, o wyjątkowych zasadach moralnych”. <i>Sesja wspomnieniowa online</i> (2 czerwca 2020 r., godz. 17.00–20.00). <i>Studia Historiae Scientiarum</i> 19, ss. 581–601. DOI: 10.4467/2543702XSHS.20.020.12576 .				
OTRZYMANO: 15.07.2020 ZAAKCEPTOWANO: 22.08.2020 OPUBLIKOWANO ONLINE: 30.09.2020		POLITYKA ARCHIWIZOWANIA Green SHERPA / RoMEO Colour	LICENCJA 	
WWW	https://ojs.ejournals.eu/SHS/ ; http://pau.krakow.pl/Studia-Historiae-Scientiarum/archiwum			

Andrzej Pelczar (1937–2010). „A righteous man of exceptional moral principles”. Online memorial session (2 June 2020, 17.00–20.00)

Abstract

In the article we present the report from the memorial session of prof. Andrzej Pelczar (1937–2010), organized online on June 2, 2020 by the Board of the Krakow Branch of the Polish Mathematical Society.

We familiarize the reader with the profile of A. Pelczar (1937–2010) and some of his achievements recalled during the session. We invoke also fragments of statements made by participants of the session.

Keywords: *Andrzej Pelczar scholar, teacher, master, mathematics in Kraków.*

1. Wstęp, powitania

2 czerwca 2020 r. o godzinie 17 odbyła się online sesja wspomnieniowa poświęcona prof. Andrzejowi Pelczarowi (1937–2010)¹. W tym roku, 18 maja, minęła 10. rocznica śmierci Profesora, wtedy też telefonicznie zgłosiłem dr Marcie Kornafel, prezes Oddziału Krakowskiego Polskiego Towarzystwa Matematycznego, prośbę, aby Komisja Historyczna OK PTM, którą kieruję, we współpracy z Komisją Historii Nauki, której jestem sekretarzem, zorganizowała kameralne spotkanie poświęcone wspomnianiu Profesora. W rezultacie Sesja miała zasięg międzynarodowy, wzięły w niej udział 34 osoby z Polski, Francji i USA. Sesję uświetniła Rodzina Profesora – córki: Maria Sokółowska i Anna Pelczar-Barwacz oraz siostra Maria Pelczar, jak również prezes PTM prof. Jacek Mięksiz oraz dyrektor Instytutu Matematyki UJ prof. Jerzy Ombach. Wspomnienia o koledze i przyjacielu, współuczestniku pobytu we Francji w roku akademickim 1967/68, przysłał prof. Jacek Bochnak z Vrije Universiteit Amsterdam.

Uczestników spotkania przywitała prezes naszego Oddziału dr Marta Kornafel, następnie głos zabrał prezes PTM – prof. Jacek Mięksiz

¹ Zob. Oddział Krakowski Polskiego Towarzystwa Matematycznego [2020](#).

Ryc. 1 Plakat zapraszający do udziału w Sesji (projekt Marta Kornafel)

z Uniwersytetu Warszawskiego, który wyraził wielkie zadowolenie z możliwości uczestnictwa w Sesji poświęconej jego poprzednikowi w latach 1987–1991. Kolejnym mówcą był prof. Jerzy Ombach, jeden z pierwszych uczniów A. Pelczara, obecnie dyrektor Instytutu Matematyki UJ, który krótko omówił Jego dokonania w procesie kształtowania się krakowskiej szkoły układów dynamicznych. Bardzo pochlebnie wypowiedział się prof. Ombach o zaletach charakteru prof. Pelczara, których doświadczyli jego uczniowie, koledzy i współpracownicy.

2. Krótka biografia A. Pelczara

Wykorzystamy Jego autobiografię i fragmenty biogramów A. Pelczara dwóch autorów.

Od lat 70. XX wieku był w pełni ukształtowanym matematykiem, naukowcem. Podejmował się też wielu innych obowiązków. Dalszy ciąg za Domoradzki 2015, s. 281:

W latach 1978–1981 wykładał na Ahmadu Bello University w Nigerii. W Inst. Matematyki UJ był dyrektorem w latach 1981–1984 oraz 1987–1990. W latach 1984–1987 pełnił funkcję prorektora UJ do spraw studenckich, w latach 1990–1993 był rektorem UJ. W stanie wojennym uczestniczył w procesach politycznych studentów, uważał bowiem, że jego obecność na sali sądowej ma duży wpływ na łagodzenie wyroków. Miał doskonałe relacje z samorządem studenckim. Żaden student nie został usunięty ze względów politycznych z UJ w trudnych latach 80. Za kadencji rektorskiej Pelczara nastąpiło włączenie Akademii Medycznej w Krakowie do UJ (1993) oraz realne kształty uzyskała koncepcja funkcjonującego dzisiaj nowego kampusu UJ na Ruczaju.

Zakończenie za Duda 2012, s. 358:

Tytuł profesora nadzwyczajnego uzyskał 1980 i zwyczajnego 1989. Rok 1967/68 spędził w Orsay pod Paryżem, a lata 1978–1981 na kontrakcie w Nigerii. Przeszedł na emeryturę 2007, a 2010 otrzymał tytuł profesora honorowego UJ.

Praca naukowa mu nie wystarczała. Pelen energii i woli działania podejmował się różnych obowiązków. Był 1981–2007 kierownikiem Zakładu Równań Różniczkowych w IM UJ, a jednocześnie 1981–1984 i 1987–1990 dyrektorem IM UJ, prorektorem 1984–1987 ds. studenckich i 1990–1993 rektorem UJ. Po kadencji rektorskiej był 1993–1996 wiceprzewodniczącym i 1996–2002 przewodniczącym Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego. Działał także w PTM, gdzie był 1975–1977 prezesem Oddziału Krakowskiego, a potem 1985–2010 członkiem zarządu Głównego i w tym czasie najpierw 1985–1987 wiceprezesem i 1987–1991 prezesem PTM. Należał do inicjatorów powołania EMS (European Mathematical Society); po jej powołaniu był 1989–1999 członkiem Rady EMS i 1997–2000 jej wiceprzewodniczącym, a w chwili śmierci członkiem Rady EMS i przewodniczącym Komitetu Organizacyjnego VI Kongresu EMS'12 w Krakowie.

Urodził się 12 kwietnia 1937 roku w Gdańsku. W okresie wojny przebywał wraz z rodziną w Schieroniem pod Krakowem. Od lipca 1945 roku do sierpnia 1954 roku przebywał w Gdańsku-Oliwie, gdzie uczęszczał do szkoły podstawowej i średniej. W roku 1954 zdał maturę w V-ym Liceum Ogólnokształcącym w Gdańsku-Oliwie i został przyjęty na studia matematyczne na Uniwersytet Jagielloński. Studia ukończył w roku 1959 uzyskując tytuł magistra matematyki. W latach 1959–1960 otrzymał stypendium naukowe Polskiej Akademii Nauk. W roku akademickim 1960/61 pracował na stanowisku asystenta w Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie (w pierwszym semestrze w Katedrze Geometrii Wykreślonej, w drugim zaś w Katedrze Matematyki II). Od września 1961 pracuje na Uniwersytecie Jagiellońskim na stanowiskach – kolejno : asystenta, starszego asystenta i adiunkta w Katedrze Analizy Matematycznej, a następnie (i obecnie) w Zakładzie Równań różniczkowych. W roku 1964 uzyskał stopień doktora nauk matematyczno-fizycznych, na Uniwersytecie Jagiellońskim, na podstawie pracy p.t. "O istnieniu i jednoznaczności rozwiązań problemu Darboux dla równań różniczkowych cząstkowych rzędu drugiego, typu hiperbolicznego". W roku 1964 otrzymał nagrodę Polskiego Towarzystwa Matematycznego dla młodych matematyków. W roku akademickim 1967/68 przebywał we Francji, w charakterze asystenta na Uniwersytecie Paryskim (Faculté des Sciences d'Orsay). W okresie od 14 lipca do końca sierpnia 1970 brał udział w sympozjum na temat osobliwości odzworowań i rozmaitości różniczkowalnych, zorganizowanym przez Uniwersytet w Liverpool.

Ryc. 2. Fragment życiorysu A. Pelczara (Archiwum UJ, Teka habilitacyjna).

Po odrodzeniu PAU został jej członkiem czynnym; wchodził w skład różnych gremiów PAU, w tym był 2008–2010 dyrektorem Wydziału III-go Matematyczno-Fizyczno-Chemicznego PAU (obecnie: Wydział III Nauk Ścisłych i Technicznych PAU – wtrącenie SD), a nadto przewodniczącym Komisji Historii Nauki PAU i przewodniczącym Rady Archiwum Nauki PAN i PAU. Był też przewodniczącym Rady Centrum Kopernika Badań Interdyscyplinarnych w Krakowie. Odznaczony Krzyżem Komandorskim OOP i medalem KEN².

² Więcej na ten temat zob. Ciesielski, Ombach, Szrednicki 2007; Ciesielski, Pelczar-Barwacz 2011 (lista publikacji); Kokowski 2020.

3. Dalszy ciąg Sesji

W trakcie konferencji odtworzony został fragment wspomnień Profesora dotyczący sposobu, w jaki został zatrudniony na UJ. Przyszedł do Niego do domu prof. Tadeusz Ważewski i choremu na zapalenie płuc zadał pytanie, czy chce być zatrudniony w jego Katedrze (zob. Pelczar Wspomnienia [2011](#)).

Po tym krótkim odtworzeniu fragmentów *Wspomnień* zabrał głos autor niniejszego opracowania i nawiązał do słów prof. J. Ombacha charakteryzujących jego Mistrza: „Niezwykłe życzliwy i prawy człowiek”.

Wypowiedziane przez prof. Ombacha przesłanie o Prof. Pelczarze, może nie tak zwerbalizowane, było moją inspiracją do organizacji poświęconej Mu sesji. W 2010 r. z ramienia komitetu organizacyjnego XXIV Konferencji Naukowej PTM z Historii Matematyki, którym kierował Witold Więśław, prowadziłem rozmowy z Profesorem związane z Jego przyjazdem do Iwonicza i wygłoszeniem referatu. Konferencja odbyła się w Iwoniczu Zdroju w dniach 24–28 maja 2010 r. Referat Profesora planowany był na 25 maja 2010 r. o godzinie 9.00 Profesor zmarł nagle 18 maja 2010, wkrótce po uroczystości w Collegium Maius odnowienia doktoratu prof. Józefa Siciaka (1931–2017)³. Msza święta żałobna odprawiona została w Kolegiacie Świętej Anny w Krakowie 24 maja o godz. 12.00, ceremonia pogrzebowa odbyła się o godz. 13.40 na Cmentarzu Rakowickim.

Referat na konferencji miał dotyczyć roli Stanisława Zaremby w matematyce polskiej. Temat pośrednio związany był z naszym wystąpieniem na posiedzeniu Komisji Historii Nauki PAU 21 października 2009 r. Porządek tego posiedzenia był następujący:

1. Referat Dr. Stanisława Domoradzkiego i Prof. dr. hab. Andrzeja Pelczara pt. *Stanisław Zaremba (1863–1942) fragmenty biografii w 120-lecie doktoratu*.
2. Dyskusja.
3. Zebranie administracyjne poświęcone wyborowi nowego kierownictwa Komisji.
Wiceprzewodniczący Komisji, Prof. dr. hab. Stefan W. Aleksandrowicz.

³ Zob. reportaż z tej uroczystości: Archiwum foto- i wideoreportaży UJ [2010](#); są to ostatnie zdjęcia Profesora.

Profesor Pelczar był bardzo zainteresowany odnalezionymi przeze mnie i dr Zofię Pawlikowską-Brożek w Archiwum Narodowym Francji opiniami dotyczącymi doktoratu S. Zaremby, które przedstawili wybitni matematycy francuscy Émile Picard (1856–1941) i Jean Gaston Darboux (1841–1917). Okazało się, że Zaremba nie skorzystał z łatwiejszej procedury doktoryzowania się w paryskiej Sorbonie, przeznaczonej dla obcokrajowców.

Przypomnijmy, że Zaremba 30 listopada 1889 roku obronił rozprawę doktorską *Sur un problème concernant l'état calorifique d'un corps homogène indéfini*, otrzymując dyplom „de Docteur es Sciences mathématiques”. Nazwa „dyplom doktora nauk matematycznych” jest bardzo istotna, zazwyczaj cudzoziemcy otrzymywali „Doctorat de l'Université”. Profesor A. Pelczar był wielkim orędownikiem dokonań naukowych profesora Zaremby, uważał że kontynuuje jego misję. W jednej z ostatnich prac, „Stanisław Zaremba, 120th anniversary of obtaining Ph. D. at the Paris University” (Pelczar 2010) przedstawił dokonania naukowe i wkład Zaremby w rozwój krakowskiej szkoły równań różniczkowych i w rozwój ośrodka matematycznego w Krakowie. Podkreślmy, że Zaremba wspólnie z K. Żorawskim stworzył w Krakowie pierwszy na ziemiach polskich nowoczesny ośrodek matematyczny⁴. Fakt, że Zaremba mógł kontynuować karierę we Francji, a nie skorzystał z tego, był dla Profesora nader istotny. Prof. Pelczar był bez reszty oddany krakowskiej tradycji. Podkreślał, że T. Ważewski, chociaż był obdarzony świetnym poczuciem humoru, nie tolerował dowcipów i anegdot na temat Stanisława Zaremby, swojego Mistrza.⁵

Przytoczmy opinie uczniów Czesława Olecha (1931–2015), Jacka Szarskiego (1921–1980) oraz Zofii Szmydt (1923–2010) o swoim Mistrzu, które prof. Pelczar upowszechniał:

[T. Ważewski] umiał wybrać prawdę, którą można było powiedzieć, i prawdę, którą należało powiedzieć. Cechą jego natury było organiczne połączenie dobroci z mądrością (Olech, Szarski, Szmydt 1974; 1976, s. 61).

Z wielkim wzruszeniem Prof. Pelczar opowiadał o poczuciu posłannictwa prof. Ważewskiego. We wspomnieniach T. Pankiewicza (2003) *Apteka w getwie krakowskim* znajduje się informacja o pewnym doktorze

⁴ Zob. Domoradzki 2012; 2013; Domoradzki, Stawiska 2015a; 2015b; 2018.

⁵ Pelczar 1997, s. 137.

filozofii i praw o nazwisku Rappaport ze Lwowa, który chciał wysłać list polecony do Genewy albo do ambasady szwajcarskiej w Berlinie z rozwiązaniem problemu trysekcji kąta (konstrukcji niewykonalnej przy pomocy cyrkla i linijki). Ważewski spotkał się z nim dwa razy w getcie (używając „nieprzysługującej mu przepustki” – określenie A.P.). Wyjaśnił mu też, że, choć proponowana konstrukcja nie jest (z natury niewykonalnym) rozwiązaniem problemu, to jednak prowadzi do dobrego przybliżenia rozwiązania. Dodajmy, że to spotkanie T. Ważewskiego miało miejsce po jego powrocie z Sachsenhausen. Był aresztowany podczas represyjnej hitlerowskiej *Sonderaktion Krakau*. Rappaport zginął w getcie w 1942, T. Ważewski jego wynik opublikował w 1945 r. w sprawozdaniach z posiedzeń OK PTM (zob. poniżej).

Profesor był, co z dumą podkreślał, sukcesorem na katedrze swoich poprzedników: profesorów Stanisława Zaremby, Tadeusza Ważewskiego oraz Jacka Szarskiego. Odwoływał się do rozumienia przez T. Ważewskiego roli uniwersytetu, które było oparte na przeświadczeniu, że uniwersytet powinien łączyć w naturalny sposób funkcje badawcze i nauczycielskie, że powołaniem uniwersytetu jest poznawanie i przekazywanie prawdy (Pelczar 2007).

Wyrażam również wdzięczność Prof. Pelczarowi za recenzję *Słownika biograficznego matematyków polskich* pod red. S. Domoradzkiego, Z. Pawlikowskiej-Brożek, D. Węglowskiej, Tarnobrzeg 2003, ss. 286, ISBN 83-917293-3-8 opublikowanej w *Wiadomościach Matematycznych* 41 (2005). Zacytujmy dwa pierwsze zdania ze wspomnianej recenzji:

W ostatnim tomie *Wiadomości Matematycznych* (tom 40 (2004), str. 290–294) ukazała się recenzja tej książki Witolda Więśława. Zgadzam się z uwagami szczegółowymi przedstawionymi w tej recenzji, ale nie mogę zgodzić się z jej konkluzją niemal odmawiającą rację bytu *Słownika* (Pelczar 2005, s. 209).

Dowiedziałem się o tej recenzji od Profesora wtedy, gdy ta była już złożona do druku. Wiele jej wątków jest aktualnych do dzisiaj, recenzja nie ograniczyła się tylko do książki, zawiera też szczegółowe propozycje metodologiczne dla historii matematyki.

Na 90. rocznicę powstania PTM, przygotowaliśmy wspólnie artykuł *O założycielach Polskiego Towarzystwa Matematycznego*.⁶ Profesor wyraźnie opowiedział się za tym, że do umieszczenia kogoś w *Słowniku* nie

⁶ Zob. Domoradzki, Pelczar 2009.

29. V. 1945. Sierpiński W. *Sur la trisection d'un angle à l'aide d'une ligne, d'un compas et de la parabole $y=x^2$.*

Soit α un angle donné, $0^\circ < \alpha < 180^\circ$, et supposons donnée une unité de longueur. Soit P le point aux coordonnées $(\frac{\sin \alpha}{8}, \frac{7}{8})$. Construisons le cercle C de centre P passant par l'origine O des coordonnées. On vérifie sans peine que le point $(\sin \frac{\alpha}{3}, \sin^2 \frac{\alpha}{3})$ est un point d'intersection du cercle C avec la parabole $y=x^2$, d'où il résulte la possibilité de construire un segment de longueur $\sin \frac{\alpha}{3}$ donc aussi l'angle $\frac{\alpha}{3}$.

29. V. 1945. Ważewski F. *Sur une méthode approximative de M. Rappaport concernant la trisection d'un angle.*

Au commencement de 1942 M. Rappaport, un avocat de Loopol, m'a communiqué la suivante méthode de trisection d'angle. Elle est à la fois simple et d'une exactitude pratiquement suffisante pour les angles ne surpassant pas 30° . La voici: Un point A choisi sur une droite la divise en deux demi-droites e et f . À partir de A on trace une demi-droite g renfermant avec f l'angle $\alpha/2$. On choisit sur e un point E et sur g un point G d'une telle façon que $AG = 2EA + 0$. La demi-droite issue de E et passant par G renferme avec la demi-droite f convenablement prolongée un angle β . La différence $\delta = \beta - \frac{\alpha}{3} > 0$ remplit la relation

$$\operatorname{tg} \delta = \frac{8 \cos \frac{\alpha}{12}}{2 \cos \frac{\alpha}{6} + \cos \frac{\alpha}{3}} \cdot \sin^3 \left(\frac{\alpha}{12} \right).$$

Pour $\alpha = 90^\circ, 60^\circ, 45^\circ$ on a respectivement $\delta = 22'23'', 6'17'', 2'39''$. Pour $\alpha \leq 30^\circ$ on a $\delta < 1'$.

M. J. Mikusiński a observé que le même angle β peut être construit comme il suit. On construit un triangle isocèle ABC ($AB=AC$) dont l'angle de sommet A est égal à $\alpha/2$. On détermine sur le côté BC un point D tel que $DC = 2BD$. L'angle de sommet A du triangle ADC est égal à β .

5. V. 1945. Krygowski Z. *Les intégrales hyperelliptiques canoniques de seconde espèce et les fonctions theta.*

12. VI. 1945. Ważewski T. *Sur quelques inégalités entre les coefficients des polynômes aux racines non négatives. Application à la limitation des modules des déterminants et des matrices aux éléments complexes.*

Théorème 1. Posons

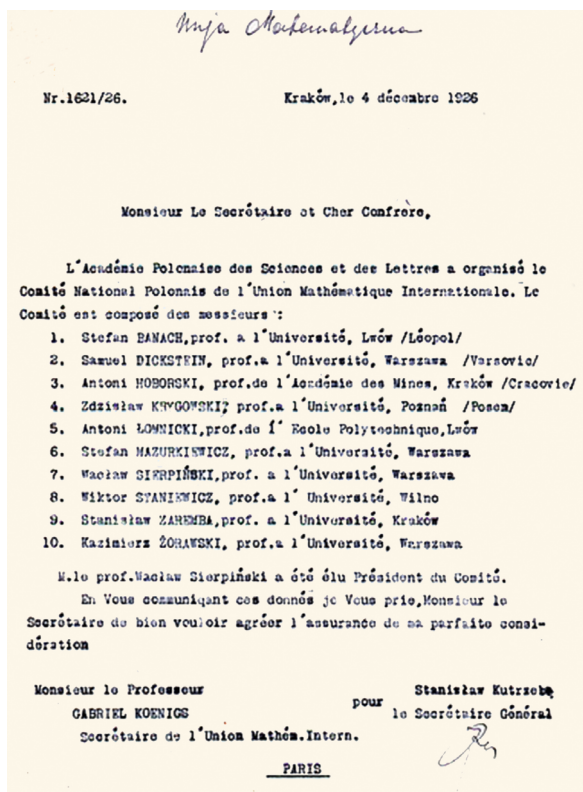
$$(1) \quad P(x) = a_0 x^n + a_1 x^{n-1} + \dots + a_n \quad \text{où} \quad a_0 = 1,$$

$$(2) \quad \beta_\nu = |a_\nu| \binom{n}{\nu} = |a_\nu| \frac{\nu!(n-\nu)!}{n!},$$

Ryc. 3. Strona 164 z informacją o rozwiązaniu Rappaporta.

Źródło: *Annales de la Société Polonaise de Mathématique*, t. XVIII (1945).

jest konieczne posiadanie habilitacji lub profesury, a dobrym uzasadnieniem może być po prostu dorobek naukowy. Podaje dla przykładu nazwiska czterech matematyków, związanych z ośrodkiem matematycznym w Krakowie: Włodzimierz Bodanko (1937–1970), Konstanty Holly (1954–1970), Marcin Poźniak (1963–1996) oraz Krystyna Wachta (1948–1988).

Ryc. 4. Lista członków Komitetu Narodowego Polskiego w Międzynarodowej Unii Matematycznej, Archiwum PAN i PAU, I-174, s. 75.

Współpracowałem z Profesorem Pelczarem przy przygotowywaniu wystawy, która miała miejsce w 2009 roku w Krakowie na AGH podczas Forum Matematyków Polskich. Do dzisiaj mam teczkę z niektórymi materiałami, które przygotował do ekspozycji. Są nimi, m.in.:

- (a) Kopia listu prof. Stefana Górki z 18 VI 1923 r., w którym prosi T. Ważewskiego, przebywającego w Paryżu, o zakup pewnych dzieł dotyczących geometrii wykreślnej w celu utworzenia podręcznej biblioteki na Akademii Górniczej.⁷

⁷ Ciekawa informacja: wtedy Ważewski, podobnie jak później Pelczar, związani byli z Akademią Górniczą i wykładaniem tam geometrii wykreślnej.

- (b) Kopia listu Stanisława Zaremby z dnia 19 I 1930 r., w którym m.in. prosi T. Ważewskiego o przesłanie „bardzo pochlebnej recenzji” swojej pracy doktorskiej, która ukazała się *Jahrbuch über die Fortschritte der Mathematik*, jak również prosi, aby spis swoich prac przesłał profesorom Uniwersytetów Poznańskiego i Wileńskiego, i do Warszawy, w tym przypadku tylko do prof. Przeborskiego.
- (c) Kopie materiałów związanych z T. Ważewskim (indeks, legitymacje pracownicze, dyplom uzyskania stopnia doktorskiego na Sorbonie, jego nostryfikacja na UJ, zdjęcia, wizytówka z notatką po aresztowaniu 6 XI 1939 r.).
- (d) Kopie listu Tadeusza Ważewskiego do Kazimierza Kuratowskiego dotyczącego „metody reraktowej”.
- (e) Kopie materiałów związanych z J. Szarskim (tajne nauczanie, zdjęcie, opinie o pracy naukowej).
- (f) Kopie materiałów z Archiwum Nauki PAN i PAU związanych z Międzynarodową Unią Matematyczną, uczestnictwem matematyków polskich w kongresach.

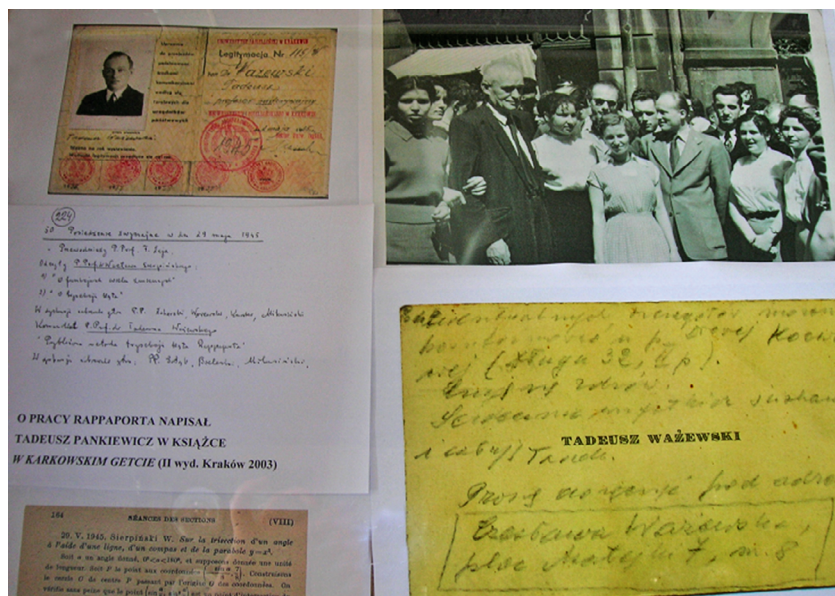
Kopii podobnych materiałów było znacznie więcej, m.in. znalazło się też kilka numerów „Gazetki matematycznej” (był to powielany maszynopis, ze zbiorów T. Ważewskiego) wydawanej w okresie międzywojennym przez studentów matematyki UJ.⁸

Prof. Pelczar metodycznie i systematycznie przygotowywał opracowanie tematyki historii matematyki w ośrodku krakowskim.

4. Brożek, Brocjusz, Broch...

Historykom matematyki w Polsce powszechnie jest znana polemika Profesora Pelczara z prof. Krzysztofem Tatarkiewiczem (1923–2012) związana z pisownią nazwiska słynnego matematyka Jana Brożka (XVII w.). Przy okazji tej polemiki Profesor przygotował nieopublikowany jeszcze obszerny materiał związany z Brożkiem. Poniżej za dr. Z. Pogodą wyjaśniamy, od kiedy zaczął się Profesor interesować dokonaniem Brożka jako matematyka, historyka nauki, dobrodzieja uniwersytetu.

⁸ Są to bardzo interesujące dokumenty. Ich lekturze warto poświęcić odrębną sesję naukową.

Ryc. 5. Fragment gabloty z materiałami Andrzeja Pelczara udostępnionymi podczas Forum Matematyków w 2009, Kraków Akademia Górniczo-Hutnicza (fot. S. Domoradzki).

Polemika w sprawie pisowni nazwiska nie była kluczową w sprawie Brożka.⁹ Na temat dokonań naukowych Brożka bardzo interesujące prace napisał bowiem wcześniej Zdzisław Opiał – kolega z katedry Ważewskiego.¹⁰

5. Historia matematyki wielką pasją A. Pelczara

Prof. M. Kokowski, obecny przewodniczący Komisji Historii Nauki PAU (jak wspomniałem wyżej, funkcję tę wcześniej pełnił Prof. Pelczar), podał w przywoływanej już pracy (Kokowski 2020) niezwykle ciekawą interpretację historycznych badań prof. Pelczara:

⁹ Efektem mniej znanym wspomnianej polemiki jest m.in. bardzo ciekawa publikacja Ludwika Szlachowskiej-Winiarzowej (2010), polecam jej lekturę.

¹⁰ Zob. Opiał 1958; 1966. Więcej o publikacjach Pelczara o Brożku – zob. Kokowski 2020.

Prace Pelczara pisane są w stylu charakterystycznym dla tradycji *nowego humanizmu George'a Sartona*. To twórcze połączenie walorów klasycznego humanizmu (klasycznej metodologii historii) i wiedzy matematycznej.

Również prof. J. Bochnak w przesłanych wspomnieniach zauważył, że:

[...] wspomnę o jego zainteresowaniu historią matematyki w Polsce. Opowiadał mi z zapalem o swoich odkryciach w tym kierunku. Na jego prośbę zdobyłem w archiwach holenderskich pewne wiadomości, które mu były potrzebne. Nie wiem czy zdołał ukończyć prace historyczne, nad którymi pracował (JB).

Prof. Pelczar wspierał środowisko historyków matematyki w Polsce¹¹. Przygotowywał referaty na Szkoły Historii Matematyki: II (1987): „Równania różniczkowe w XIX w.”; IX (1995): „Matematyka w Krakowie na początku XX w. Żorawski i Zaremba”; X (1996): „Tadeusz Ważewski – uczoney i nauczyciel”; XX (2006): „Stromata Brosciana”¹²; dwa ostatnie prezentował osobiście (dwa pierwsze prezentował dr Zdzisław Pogoda). Swoim udziałem wzmacniał rolę środowiska historyków matematyki w Polsce. Był dla większości z nas niekwestionowanym autorytetem, nauczycielem i przewodnikiem.

6. Głosy uczestników Sesji

Dr Zdzisław Pogoda:

[...] Zainteresowanie Brożkiem zaczęło się przed powstaniem *Złotej Księgi Wydziału Matematyki i Fizyki UJ* w 2000 r. [...]. Profesor Szafirski prosił mnie, aby napisać artykuł o Brożku, ale przyszedł do mnie prof. Pelczar i zapytał, czy mam materiały na temat Brożka [...]. Ja akurat zdobyłem monografię Frankego o Brożku [...]. Dalem ją Profesorowi [...] tak się tym zainteresował, że to zaowocowało badaniami nad Brożkiem.

¹¹ Więcej na ten temat – zob. Kokowski 2020.

¹² Zob. Wiesław 2007.

Prof. Roman Srzednicki¹³:

[...] Prof. zaczął prowadzić seminarium z układów dynamicznych po powrocie z Orsay [...]. We Francji zainteresował się topologiczną teorią układów dynamicznych i temu początków było poświęcone seminarium [...] prof. Pelczar prowadził seminarium do 2010 r., tak jak On prowadził seminarium, to jest niedoścignionym wzorem dla wszystkich [...]. Bardzo wiele temu seminarium zawdzięczam.

Prof. Jerzy Ombach:

[...] On potrafił jednak na końcu zadać takie pytanie czy dać wskazówkę, które nawet słaby referat stawiały w dobrym świetle [...].

Prof. Krzysztof Ciesielski:

[...] na tym seminarium matematyka była główną rzeczą, [ale] myśmy tam rozmawiali nie tylko o matematyce [...].

Prof. Jerzy Ombach:

[...] jak się zaczął stan wojenny, to Pan Profesor był wtedy dyrektorem Instytutu, zajęcia zostały odwołane. Po jakimś czasie przyszła wiadomość, że nie mogą odbywać się wykłady i ćwiczenia, ale wolno prowadzić seminaria. Dyrekcja wprowadziła wtedy dużą liczbę seminariów z różnych przedmiotów [...].

Prof. Piotr Tworzewski:

[...], na poprzedni kongres [Kongres Europejskiego Towarzystwa Matematycznego – wtrącenie SD] do Amsterdamu pojechaliśmy we trzech [A. Pelczar, P. Tworzewski, K. Deszyński – SD], gdyby oczywiście nie energia i pomysły prof. Pelczara, to prawdopodobnie byśmy dużo nie wywalczyli [...].

¹³ Prof. Srzednicki jest autorem ciekawej pracy *Index Conley'a – rozwinięcie metody rektrowej Ważewskiego*, zob. Srzednicki 2007.

Prof. Jacek Bochnak:

[...] Andrzej był znakomitym organizatorem działalności naukowej. To on na zebraniu Europejskiego Towarzystwa Matematycznego w Amsterdamie „wymusił” że następny Kongres tegoż Towarzystwa odbędzie się w Krakowie [...].

Dr hab. Anna Pelczar-Barwacz:

[...] Nie zostawiać nic przypadkowi. Działać... Zaplanować wszystko co się da. [...] Nigdy nie przeszedł obojętnie obok czegoś, co mogło być niebezpieczne [...] czekał na długą prostą, zaczął wyprzedzać, ja prezentowałam kartkę „brak prawego stopu”, „drzwi niedomknięte” itp.

Pamiętam wypowiedź Profesora na Walnym Zgromadzeniu PTM we wrześniu 2003 r. – A. Pelczar zabrał głos w sprawie jednego z czasopism wydawanego przez Akademię Ekonomiczną we Wrocławiu; poinformował, że jego redaktor naczelny jest członkiem PTM, wskazał na niewłaściwą proporcję między liczbą artykułów redaktora naczelnego a liczbą artykułów innych autorów. Wyraził pogląd, że PTM może i powinno od swojego członka żądać zachowań zgodnych z normami w określonym środowisku.

Kustosz dyplomowany (Biblioteka Gdańska PAN) Maria Sokołowska, córka Profesora:

[...] kiedy przyjeżdżałam do Krakowa [z Gdańska, już po studiach], Tatusz był bardzo zajęty, był rektorem, zawsze rezerwował dla mnie czas [...] zawsze rozmawiał, jeżeli byłam w stanie Tatusia przekonać, to przyznawał mi, że ja miałam rację [...].

Prof. Jerzy Ombach

[...] pan Profesor Pelczar umiał dyskutować. Miał rzadką cechę, nie obrażał się [...].

Dr hab. Wojciech Słomczyński:

[...] Prof. Pelczar, rozważał podanie się do dymisji, jak był prorektorem. Wtedy poprosił studentów w liczbie 12,

jak ma postąpić. 6 było za, 6 przeciw. „Widzi pan, panie kolego, w trudnych chwilach człowiek zostaje sam...” – podsumował. Był bardzo wesołym, dowcipnym człowiekiem [...].

Prof. Krzysztof Ciesielski:

[...] jak organizowałem pierwszy mecz pracownicy-studenci, pokazałem Mu proporcje, powiedział, czemuście mi nie powiedzieli, przecież bym zagrał, byłbym wzmocnieniem teamu [...].

Dr hab. Anna Pelczar-Barwacz:

[...] studentów otaczał zawsze opieką, jak były jakieś procesy, to tata jako prorektor zawsze chodził na nie [...].

Urszula Trzepizur, prof. Andrzej Trzepizur, absolwenci matematyki UJ, obecnie we Francji:

AT:

[...] byłem uczniem Prof. Pelczara, [...] był bardzo wyrozumiały i cierpliwy, [...] jestem dumny, że miał ze mną wspólną pracę, [...] Pan Pelczar udzielał mi wskazówek jak prowadzić wykład dla studentów [...].

UT:

[...] Pan Prof. Pelczar wyjeżdżał do Nigerii [...] panie Andrzeju, jeśli chce pan skorzystać, kto by nie chciał, [...] mieszkaliśmy dwa lata w tym mieszkaniu, [...] stała się rzecz niewiarygodna, myśmy płacili tylko czynsz, nie było mowy, żeby Pan Profesor przyjął jakieś dodatkowe pieniądze, [...] jesteśmy wzruszeni, jesteśmy wdzięczni całe życie [...].

Prof. Krzysztof Ciesielski:

[...] Andrzej Pelczar był człowiekiem na wskroś uczciwym [...].

Kustosz dyplomowany (Biblioteka Gdańska PAN) Maria Sokołowska, córka Profesora:

[...] W słowniku Tatusia nie było żadnego kombinowania [...].

Prof. Jacek Bochnak:

[...] **Andrzej był człowiekiem wyjątkowo prawym, o wyjątkowych zasadach moralnych.** Był niezawodnym przyjacielem i takim pozostał w mojej pamięci. [...]. Na zakończenie tego owocnego roku nauki udało nam się kupić dwa identyczne samochody Fiat 124, którymi postanowiliśmy objechać Francję i Włochy wraz z jego żoną Janiną i moją narzeczoną Krystyną, które przyjechały do nas w lipcu 68. [...] Podróż poprzez Francję i Włochy była udana, ale z przygodami. Andrzejowi ukradziono nowe auto wraz z całym bagażem we Włoszech, ale jakimś cudem po paru dniach auto odzyskał (bez bagażu).

Mieliśmy wracać do Polski przez Czechosłowację, ale właśnie w sierpniu 68 sowieckie hordy najechały na ten kraj, co uniemożliwiło nam powrót tą drogą. Wróciliśmy we wrześniu przez Austrię i Niemcy nielegalnie, bo bez wiz.

Prezes OK PTM, dr Marta Kornafel:

[...] Bardzo serdecznie Państwu dziękuję za podzielnie się wszystkimi wspomnieniami na temat Prof. Pelczara. Zachowamy Go w naszej dobrej i serdecznej pamięci [...].

7. Podziękowania

Serdecznie dziękuję:

- Panu prof. Jackowi Bochnakowi za podzielenie się informacjami związanymi ze wspólnym pobytom z prof. S. Łojasiewiczem i dr. A. Pelczarem we Francji w roku akademickim 1967/68 oraz na Sympozjum w Liverpoolu i Kongresie Matematycznym w Nicei w 1970 r.
- Panu prof. Michałowi Kokowskiemu – przewodniczącemu Komisji Historii Nauki PAU za merytoryczną pomoc przy planowaniu sesji i udostępnienie manuskryptu (Kokowski 2020).
- Pani Prezes OK PTM dr Marcie Kornafel za perfekcyjne zorganizowanie sesji i jej dokumentację na stronach Oddziału.

- Uczestnikom Sesji za ich wypowiedzi o Profesorze Pelczarze.
- Recenzentom za bardzo wnikliwe i istotne sugestie, które pomogły udoskonalić artykuł.

Artykuł powstał w ramach współpracy z Laboratorium Zagadnień Społeczeństwa Informacyjnego w Centrum Innowacji Transferu Wiedzy Techniczno-Przyrodniczej Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego 2011: Wspomnienia profesora Andrzeja Pelczara. Dostęp online: <http://www.archiwum.uj.edu.pl/andrzej-pelczar>.

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Teka habil. A. Pelczar.

Archiwum foto- i wideoreportaży Uniwersytetu Jagiellońskiego 2010: Odnowienie doktoratu prof. Siciaka (18 maja 2010 r.). Dostęp online: https://www.uj.edu.pl/wiadomosci/archiwum-foto-wideo/-/journal_content/56_INSTANCE_s2jraYnlcx0O/10172/1108359.

ŹRÓDŁA WYWOŁANE

Bochnak, Jacek 2020: Wspomnienia. E-maile przesłane do Stanisława Domoradzkiego w dniach 30 maja 2020 r. i 6 czerwca 2020 r.

OPRACOWANIA

Ciesielski, Krzysztof; Ombach, Jerzy; Srzednicki, Roman 2007: Jubileusz Profesora Andrzeja Pelczara. *Wiadomości Matematyczne* XLIII, ss. 137–139.

Ciesielski, Krzysztof; Pelczar-Barwacz, Anna 2011: Spis publikacji Andrzeja Pelczara. *Wiadomości Matematyczne* 47, ss. 128–139.

Domoradzki, Stanisław 2012: Stanisław Zaremba (1863–1942). Fragmenty biografii w 120-lecie doktoratu. *Prace Komisji Historii Nauki PAU* XI, ss. 79–102. Dostęp online: <http://pau.krakow.pl/PKHN-PAU/pkhn-pau-XI-2012-5.pdf>.

Domoradzki, Stanisław 2013: Cztery doktoraty z matematyki uzyskane przez Polaków we Francji przed 1939 r. [W:] J. Bečvař, M. Bečvařová (eds.), 34. międzynarodni konference Historie Matematiky, Matfyzpress. Praha: Univerzita Karlova, 2013, ss. 93–100.

- Domoradzki, Stanisław 2015a: Łojasiewicz Stanisław. [W:] Bolesław Orłowski (red. naukowa), *Słownik polskich odkrywców, wynalazców oraz pionierów nauk matematyczno-przyrodniczych i techniki*. Warszawa: Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk; Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, tom 2, ss. 414–416.
- Domoradzki, Stanisław 2015b: Pelczar Andrzej. [W:] Bolesław Orłowski (red. naukowa), *Słownik polskich odkrywców, wynalazców oraz pionierów nauk matematyczno-przyrodniczych i techniki*. Warszawa: Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk; Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, tom 4, ss. 273–275.
- Domoradzki, Stanisław; Pelczar, Andrzej 2009: O założycielach Polskiego Towarzystwa Matematycznego. *Wiadomości Matematyczne* (ser. II) 45(2), ss. 217–240. DOI: 10.14708/wm.v45i2.81. Dostęp online: <https://wydawnictwa.ptm.org.pl/index.php/wiadomosci-matematyczne/article/view/81/78>.
- Domoradzki, Stanisław; Stawiska, Małgorzata, 2015: Distinguished graduates in mathematics of Jagiellonian University in the interwar period 1918–1925. *Technical Transactions Fundamental Sciences*, Issue NP 2, ss. 99–115. DOI: 10.4467/2353737XCT.15.209.4414. Dostęp online: https://repozytorium.biblos.pk.edu.pl/redo/resources/29589/file/suwFiles/DomoradzkiS_DistinguishedGraduatesPartI.pdf.
- Domoradzki, Stanisław; Stawiska, Małgorzata 2015: Distinguished graduates in mathematics of Jagiellonian University in the interwar period. Part II: 1926–1939, *Technical Transactions*, Fundamental Sciences, Issue NP 2, ss. 117–141. DOI: 10.4467/2353737XCT.15.210.4415. Dostęp online: https://repozytorium.biblos.pk.edu.pl/redo/resources/29622/file/suwFiles/DomoradzkiS_DistinguishedGraduatesPartII.pdf.
- Domoradzki, Stanisław; Stawiska, Małgorzata 2018: Polish mathematicians and mathematics In World War I. part I, Galicia (Austro-Hungarian Empire). *Studia Historiae Scientiarum* 17, ss. 23–49. DOI 10.4467/2543702XSHS.18.003.9323. Dostęp online: [http://www.ejournals.eu/Studia-Historiae-Scientiarum/2018/17%20\(2018\)/art/13022/](http://www.ejournals.eu/Studia-Historiae-Scientiarum/2018/17%20(2018)/art/13022/).
- Domoradzki, Stanisław 2020: O spotkaniach Andrzeja Pelczara z matematykami francuskimi w roku akademickim 1967/68. *Studia Historiae Scientiarum* 19, ss. 489–504. DOI: 10.4467/2543702XSHS.20.015.12571. Dostęp online: <http://pau.krakow.pl/SHS/shs-19-2020-15.pdf>.
- Duda, Roman 2012: Pelczar Andrzej Maria. [W:] Roman Duda. *Matematycy XIX i XX wieku związani z Polską*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, ss. 357–358.
- Kokowski, Michał 2020: Spotkania Andrzeja Pelczara (1937–2010) z historią i filozofią nauki. *Studia Historiae Scientiarum* 19, ss. 167–229. DOI: 10.4467/2543702XSHS.20.007.12563. Dostęp online: <http://pau.krakow.pl/SHS/shs-19-2020-7.pdf>.

- Oddział Krakowski Polskiego Towarzystwa Matematycznego 2020: Materiały z sesji wspomnieniowej Andrzej Pelczar. Dostęp online: <http://www2.im.uj.edu.pl/ptm/>.
- Olech, Czesław; Szarski, Jacek; Szmydt, Zofia 1974: Tadeusz Ważewski (1896–1972). *Annales Polonici Mathematici* 29, ss. 1–13.
- Olech, Czesław; Szarski, Jacek; Szmydt, Zofia 1976: Tadeusz Ważewski (1896–1972). *Wiadomości Matematyczne* 20, ss. 55–62. DOI: 10.14708/wm.v20i01.3426. Dostęp online: <https://wydawnictwa.ptm.org.pl/index.php/wiadomosci-matematyczne/article/view/3426/3092>.
- Opial, Zdzisław 1958: O pracach Jana Brożka z teorii liczb. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 3(4), ss. 537–563. Dostęp online: http://czashum.hist.pl/media/files/Kwartalnik_Historii_Nauki_i_Techniki/Kwartalnik_Historii_Nauki_i_Techniki-r1958-t3-n4/Kwartalnik_Historii_Nauki_i_Techniki-r1958-t3-n4-s537-563/Kwartalnik_Historii_Nauki_i_Techniki-r1958-t3-n4-s537-563.pdf.
- Opial, Zdzisław 1966: Dzieje nauk matematycznych w Polsce. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej* seria B, ss.137–166.
- Pankiewicz, Tadeusz 2003: *Apteka w getcie krakowskim*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Pelczar, Andrzej 1997: Tadeusz Ważewski – uczonec i przyjaciel. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Opolskiego, Matematyka* 30, „X Szkoła Historii Matematyki”, ss. 131–139.
- Pelczar, Andrzej 2005: Recenzja *Słownika biograficznego matematyków polskich* pod red. Stanisława Domoradzkiego, Zofii Pawlikowskiej-Brożek i Danuty Węglowskiej, Tarnobrzeg 2003, s. 286, ISBN 83-917293-3-8. *Wiadomości Matematyczne* XLI, ss. 209–214. DOI: 10.14708/wm.v41i01.5024. Dostęp online: <https://wydawnictwa.ptm.org.pl/index.php/wiadomosci-matematyczne/article/view/5024/4597>.
- Pelczar, Andrzej 2007: Tadeusz Ważewski – uczonec i przyjaciel. Maszynopis, wersja udostępniona przez Autora, wygłoszona w ramach spotkań naukowych OK. PTM dniu 6 listopada 2007 o godz. 17.00, łącznik A3–A4, I p., w sali 103, Wydział Matematyki Stosowanej AGH, Kraków, ss. 20.
- Pelczar, Andrzej 2010: Stanisław Zaremba, 120th anniversary of obtaining Ph. D. at the Paris University. *Copernicus Center Reports* 1, ss. 91–120. Dostęp online: https://www.academia.edu/1525481/Copernicus_Center_Reports_Vol.1_2010.
- Szelachowska-Winiarz, Ludwika 2010: *W poszukiwaniu prawdy historycznej. Problemy związane z Janem Brościusem*. Kraków: Lexis.
- Szrednicki, Roman 2007, Indeks Conley’a – rozwinięcie metody retraktowej Ważewskiego. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Opolskiego, Matematyka* 30, „X Szkoła Historii Matematyki”, ss. 163–167.

- Więśław, Witold 2004: Recenzja *Słownika biograficznego matematyków polskich* pod red. Stanisława Domoradzkiego, Zofii Pawlikowskiej-Brożek i Danuty Węglowskiej, Tarnobrzeg 2003, str. 286, ISBN 83-917293-3-8. *Wiadomości Matematyczne* tom 40 (2004), ss. 290–294. DOI: 10.14708/wm.v40i01.5002. Dostęp online: <https://wydawnictwa.ptm.org.pl/index.php/wiadomosci-matematyczne/article/view/5002/4575>.
- Więśław, Witold 2007: Poprzednie tomy z historii matematyki. *Aniquitates Mathematicae* 1, ss. 273–286. DOI: 10.14708/am.v1i1.596.